

Sammanfattningar av gruppdiskussioner

Samdoks höstmöte 2009 hade temat *Digitalt – samla, spana, spara*. Förutom föredrag och presentationer ingick gruppdiskussioner i programmet. Deltagarna var indelade i sex grupper som under ledning av en ordförande diskuterade följande frågor:

Övergripande: Diskussionen ska handla om hur vi kan använda webben och digitaliserat material för att utveckla museernas arbete med undersökningar och insamling.

Frågorna är avsedda som underlag för gruppernas diskussioner. Om ni vill kan ni välja att koncentrera er på något område

Nätet som studie- och insamlingsfält

- Livet på nätet handlar både om företeelser som kan studeras ”irl” och om specifika ”virtuella världar”. Vilka nya möjligheter innebär det för museernas undersökningar och insamling? Hur skiljer sig nätet som social arena från fysiska platser där människor möts och vad betyder det för museernas undersökningar?
- Hur påverkar mediet frågorna som ställs, vågar museerna ta upp känsliga ämnen på nätet?
- Hur kan benägenheten för människor att delta i projekt påverkas av den nya tekniken?

Nätet som verktyg i insamlingen

- Hur kan insamlingsmetodiker utvecklas? Vad behöver utvecklas och hur?
- Hur kan museerna bäst använda sociala medier i undersökningar och insamling? Och ska museerna satsa på det?
- Vilka erfarenheter har ni av karaktären på webbinsamlat material, t.ex. webbfrågor? I svaren på samdokenskäten nämns t.ex. kortfattade svar, opersonligt/anonymt, bristande källvärde, sämre kontroll. Hur kan vi komma tillrätta med detta?

Nätet som kommunikation om insamling

- Hur kan kommunikationen om insamlingen utvecklas?
- Hur kan museernas webbplatser – och även sociala medier – användas för att utveckla dialogen med besökare och informanter?
- Vilka etiska överväganden är särskilt viktiga när det gäller att lägga ut berättelser och insamlat material från undersökningar? Även om museet fått medgivande eller materialet anonymiserats kanske informanten inte alltid inser vad det kan innebära.

Bevarande

- Hur kan det digitala arkivet komma att organiseras (intervjuer, fältanteckningar, foton, filmer, ljud etc.)? Skapas digitala arkiv parallellt med traditionellt uppordnat och registrerat material på papper?
- Vilka arbetsflöden/vilka yrkeskategorier är involverade i upprättandet av digitala arkiv?

Vad vill vi med materialet?

- Att fundera över både beträffande insamling, digitalisering, hantering, bevarande: Hur ska det digitala materialet användas, hur ska det hittas?

Sammanfattningar av gruppernas diskussioner

Grupp 1, anteckningar förda av **Linda Lundberg**:

Gruppen inledde diskussionen med några allmänna reflektioner angående det vi tagit del av under mötet. Samtliga tyckte att mötet varit intressant och att det var inspirerande att få ta del av nya insamlingsprojekt. Ett stort problem verkar dock vara hur man bevarar digitalt material samt frågor rörande upphovsrätt och etik.

Vilka skillnader är det mellan att göra en insamling på nätet och på traditionellt sätt?

- Det är viktigt att komma ihåg att Internet är ett bra nytt verktyg men ingen ny filosofi.
- Materialet skapar som vanligt sina egna förutsättningar.
- Den vanliga källkritiken är applicerbar på nätet.
- Planeringsstadiet och bevarandestadiet är emellertid större än själva insamlingsstadiet. Hur man formulerar sina frågeställningar viktigare när man inte träffar sina informanter irl.
- Det undrandes om det kan vara svårt att få en kontext på nätet?
- En fördel med att använda nätet är att få en snabb överblick över diskussioner och tankegångar.
- En fördel med den nya tekniken kan vara att man når andra grupper än tidigare. Användandet av hemsidor och sociala medier är viktigt för att nå den yngre generationen.

Kommer museernas arbete att förändras? Hur mycket av den nya tekniken kommer museerna klara av att ta till sig? Kunskap, medel samt utrustning rörande bevarande (ex migrering) saknas på flesta museer. Alla museer kan inte vara bra på allt. Kunskap utifrån samt riktlinjer krävs. Samverkan är nyckelordet.

Grupp 2, anteckningar förda av **Johan Löfgren**:

Gruppens diskussioner resulterade egentligen mest i frågor för vidare diskussioner. Vi har inte slaviskt följt de uppsatta frågeställningarna, därför redovisas diskussionen också mer löpande.

Internet kan möjliggöra observationer från kontoret. Det blir inte heller lika tydligt vem som är fältarbetare och vem som blir observerad. En rad frågetecken skapas dock i samband med detta:

- Vem är man när man går ut på Internet? Sig själv eller en roll?
- Hur ska internetaktivitet dokumenteras?
- Försvinner internetsidor och sådant? Vad finns kvar på t.ex. YouTube om fem år?
- Finns det en generationsklyfta i att bli publicerad på Internet? Ser generationerna olika på vad detta innebär?
- Vad gäller avseende copyright i t.ex. ett forum?
- Uppfattas det som finns på Internet som ”på riktigt”?
- Blir människor bortskrämda när ett museum kommer ut på Internet och ska samla in konversationer eller dylikt?
- Hur gör man med människor som vill vara hemliga och lämna bidrag anonymt? Problemet har uppstått på Världskulturmuseet. Hur är det med vetenskapligheten i ett anonymt lämnat bidrag?
- Hur hanterar man den dåliga kontrollen? Är det en styrka eller svaghet?
- Hur ska man välja inlägg som får vara med? Var drar man gränserna? Krävs redaktörer?
- Finns det en risk att människor helst skickar in framgångsberättelser? Missar man de svåra berättelserna om människor som inte har lyckats? Saknas det kanske kanaler för svåra historier? Eller kan Internet bli denna kanal?
- För vilka undersökningar passar nätinsamlingar?

- Är det lättare att använda Internet i mer konkreta än abstrakta frågor?
- Hur kan samlingar tillgängliggöras på Internet?
- Hur kan man använda allmänheten för att få hjälp via Internet, t.ex. identifiera personer på foton med mera?
- Hur stort är egentligen genomslaget på Internet? Är det värt att lägga mycket kraft på Flickr, Twitter med mera?

Som sagt, många frågor men inga svar. Kanske kommer de på ett annat höstmöte?

Grupp 3, anteckningar förda av Bo Larsson:

Gruppen berörde i sin diskussion samtliga de frågor som angivits i förväg, men koncentrationen låg på vad vi vill med att använda Internet i vårt arbete. Nedanstående uppställning sammanfattar de ämnen som berördes och som, kanske symptomatiskt, resulterade i fler frågor än svar.

- Diskussionen tog avstamp i svårigheten att göra sig hörd på nätet. Exempel anfördes i vilka utlagda utprop fått litet eller inget gensvar, men där det varit oklart vad den låga svarsfrekvensen berott på. Ska man locka med exempelvis en biobiljett för att engagera människor att skriva eller ska man försöka via kanaler som Facebook och andra så kallade sociala medier? Det får inte finnas en övertro på nätet; en kombination med andra medier och/eller att ta hjälp av museernas avdelningar för marknadsföring är troligen nödvändigt.
- Det är viktigt att tänka efter före – vad vill vi med att gå ut på nätet och vad vinner vi med det? Vad ger insamling via nätet jämfört med en insamling med sedvanliga metoder? Kan man genom en kombination av Internet och sedvanliga insamlings- eller dokumentationsmetoder bättre förena kvantitet och kvalitet? Exempelvis genom att av ett antal svarande på Internet intervjua ett urval personer för fördjupning?
- Är Internet en generationsfråga? Museitjänstemän hör nästan per definition till en äldre årsklass. Är det ett hinder för oss i användandet av digitala medier?
- Passar nätet bäst för enkla, okomplicerade och icke-laddade ämnen? Exempelvis bröd, som är väl avgränsat och något de flesta människor har ett positivt förhållande till? Eller passar det bättre för ”svårare” och mer laddade och känslofyllda ämnen eftersom det är lättare att vara anonym?
- Sammanhängande med detta är frågan om etiska aspekter: Skiljer sig härvidlag nätet från andra medier/metoder? Kan man använda materialet annorlunda? Om man använder nätet som ett forskningsfält: hur gör man för att få ”informerat samtycke” från kanske 500 eller fler personer?
- Har den tekniska utvecklingen och Internet medfört att Museet inte längre är en auktoritet? Kan besökare – fysiska eller virtuella – vara friare än förr i sitt förhållande till det? Innebär det faktum att föremålssamlingar offentliggörs på nätet att människor kan göra – och vara mindre bundna i – egna tolkningar? Ökar insamling via nätet dialogen med och engagemanget hos museernas besökare?
- Gruppen var enig om det viktiga i att använda Internet som ett komplement och inte som en ersättning till sedvanliga tillvägagångssätt. Detta gäller såväl metodiska aspekter som sätt att nå ut.

Grupp 4, anteckningar förda av Sofia Seifarth:

Nätet som studie- och insamlingsfält samt verktyg i insamlingar

Vår diskussion kom att kretsa mycket kring etiska frågor. Vi konstaterade att det finns en stor entusiasm över den nya tekniken med de nya möjligheter den erbjuder, men också att det finns vissa risker, t ex etiska, som tenderar att glömmas bort i andan av entusiasm. Vi lyfte fram behovet av källkritik. Vi diskuterade vilka genrer som utvecklas i och med nya sätt att presentera minnen, ex på nätet, och hur våra sätt att presentera också påverkar de nya bidrag vi får in.

Får man plocka material från nätet? Ja, eftersom de personer som har lagt ut saker på nätet valt att offentliggöra sitt material. Om man däremot gör studier i ”slutna” communities **måste** man ge sig tillkänna.

Vi lyfte fram att Internet-insamling bör vara komplement till andra insamlingsmetoder. Vi bör låta olika metoder komplettera varandra då olika material svara på olika frågor. Olika samlingar belyser olika aspekter. Vi framhöll också att olika metoder når olika grupper – vid en insamling av ungdomsdrömmar når man säkert sin målgrupp på nätet, men vid en insamling av minnen från 50- 60-talen når man kanske bäst sin målgrupp via traditionella upprop.

Sociala medier ger otroligt snabb spridning, vilket förstås kan vara en stor fördel när man vill nå ut, men också en risk om material läggs ut av misstag. Användande av nätet aktualiserar även etiska frågor och ställer nya krav på samtycke. Hur förhåller vi oss till redan insamlat material där samtycket inte inkluderar publicering på webben? Och hur påverkas informanterna av att det möjligen ska läggas ut på nätet? Begränsar de sina berättelser? Här måste önskan om tillgänglighet balanseras mot etiska överväganden och samtycken. Vad innebär detta på lång sikt? Vilka tekniska möjligheter kommer att finnas i framtiden som vi idag inte har samtycke till?

Vi ska inte vara rädda att använda nätet och de nya möjligheter det erbjuder. Delvis är det fråga om resurser utifrån krav på underhåll osv. Nätet kräver så pass mycket resurser att det blir ett slags verksamhet i verksamheten. Användningen sker beroende på syfte. Erfarenheter visar att vill man få kvalitetssvar bör man gå via den egna hemsidan, vill man i första hand nå stor spridning går man via sociala medier.

Ett bra exempel på spännande användning av nätet är Sörmlands museums ungdoms- och seniorbloggar om museiföremål, som har blivit mycket framgångsrika. Dialog viktigt för att insamlandet på nätet ska bli mindre personligt.

Nätet som kommunikation om insamlingar/tillgängliggörande av samlingar

Ett problem är namnuppgifter vid tillgängliggörandet – hur löser man det? Vi behöver hitta ett sätt där berättelser kan vara anonyma för allmänheten men där vi får uppgifter så att vi kan kontakta informanten igen.

Vi måste reflektera över vad vi lägger ut på nätet även om vi fått tillstånd av informanterna. Hur kan en publicering av en berättelse påverka en enskild informant på lång sikt? Här har vi ett ansvar. Några hade också erfarenhet av att informanterna blivit besvikna över att deras berättelse inte läggs ut snabbt nog – och med namn. Att informanterna tydligt ville stå som avsändare/upphovsmän.

Kan man tänka sig samtycke i flera steg:1) att finnas med i arkiv tillgängligt för forskning 2) att godkänna publicering på webben, där det senare samtyckessteget sker efter överväganden i lugn och ro av informanten.

Vid diskussionen uppmärksammades även det faktum att bilder som läggs ut på Facebook inte längre ägs av den som lägger ut – väl värt att tänka på utifrån upphovsrätt. Vi sa att Facebook kan användas för vissa ändamål, men inte för andra och därför är det viktigt att man tänker efter innan! Frågan om urval på nätet togs också upp. Vad kommer materialet på nätet att ge för bild i efterhand?

Angående offentlighetsprincipen och vad den innebär. Enligt EU-lagstiftning, som är överställd svensk lagstiftning, gäller egentligen inte den svenska offentlighetsprincipen. Den europeiska lagstiftningen är mer restriktiv och individskyddet är starkare (se EU:s Grundläggande mänskliga rättigheter, Avdelning II, artikel 8 ”Skydd av personuppgifter”).

Bevarande

Hur ska nätmaterial bevaras? Räcker det med utskrifter på arkivbeständigt papper? Mycket information går förlorad. KB gör vissa nedladdningar – kan de ta på sig ett nationellt ansvar? Kan vi skapa tvärinstitutionella projekt där KB hjälper till att bevara webbmaterial?

När det gäller bevarande finns ett stort kunskapsbehov i takt med nya krav. Detta är ett gemensamt kulturarv och borde lösas centralt med en central serviceorganisation som kan hjälpa samtliga museer att bevara digitalt material.

Avslutningsvis diskuterades om vi istället för att dras med i denna digitala våg, borde arbeta mer med att utveckla vårt eget medium såsom museum. Fördelarna med nätet finns naturligtvis kvar ändå, så som möjligheten att skapa nya nätverk, hitta nya besökare och fungera som en mötesplats, inte bara fysiskt på museet, utan också på nätet.

Men vi vill ändå sända med följande **sammanfattande budskap** från vår grupp: kasta inte ut barnet med badvattnet – den nya tekniken erbjuder nya verktyg men den behöver inte vara en ny filosofi. Snarare är den ett komplement till våra tidigare metoder och kommunikationsvägar.

Grupp 5 anteckningar förda av **Ann Pettersson:**

Gruppdiskussionen började med att vi diskuterade bevarande men gled successivt över på både nätet som kommunikation och nätet som verktyg...

Bevarandefrågan är komplex, det finns många led som måste fungera på vägen till att bevara materialet och därför är det viktigt att rutiner skapas, underhålls och uppdateras. Ofta finns det brister i hur material levereras (den mänskliga faktorn...) men har det väl kommit in till en gemensam databas som SOFIE reflex eller Primus sker automatisk och kontinuerlig back up och uppdateringar av teknisk karaktär (tex från diskett till cd-skiva).

Små institutioner som kanske inte har en stor databas med anställda tekniker och support måste försöka hitta en säker materialhantering.

Vid ett projekts start är det en god idé att ha tänkt igenom hela processen innan man drar igång och det måste självklart inkludera hur man ska behandla inkommet material. Man kan redan på startsidan ha en kort informativ text som man bockar av att man läst och godkänt för att kunna gå vidare och lämna sitt bidrag. Ett aktivt samtycke gör det lättare att använda inkommet material.

I framtiden kommer det att krävas en ny typ av kompetens inom museerna – just nu anser de flesta att det finns glapp i de tekniska kunskaperna. På många museer blir det den som kan mest om IT och teknik som får ansvara för frågan, även om personen ifråga kanske inte alls har tillräckliga kunskaper. Vi vill ha IT-antikvarier! Viktigt att tänka in den arbetstid som faktiskt går åt till att arbeta med nätet – det görs inte av sig själv.

En dröm vore att varje projektgrupp har tillgång till en IT-tekniker, webbredaktör, registrator, arkivarie, etnolog eller arkeolog (som WiGo). En annan dröm är att kunna få adekvat fortbildning i frågorna.

Beroende på ägarform (stiftelse, statligt eller kommunalt ägande) skiftar också kraven på vilken typ av material som måste vara offentligt och som måste visas. Bland oss deltagare i gruppen finns det stora

skillnader på användning av nätet som kommunikation och som verktyg. Någon har kommit ganska långt, någon driver pilotprojekt och några arbetar inte alls med nätet som verktyg.

Vid Umeå universitet finns HUMlab (<http://www.humlab.umu.se/>) – en plattform för humaniora, kultur och informationsteknik. Möjligheten att använda sig av den kunskap som finns där har varit viktig för Västerbottens museums arbete med att göra en digital presentation av friluftsmuseet Gammlia. Fler samarbeten med HUMlab kan vara intressanta att genomföra för att väcka idéer kring museernas verksamhet och informationsteknik.

Fördelar med att använda nätet i kommunikationen är ökad tillgänglighet och bättre möjlighet att föra en dialog med intresserade besökare. Man kan t.ex. föra en dialog om museets föremål och få lekmäns kommentarer och kunskaper. Användning av nätet i kommunikationen öppnar också upp för samarbete mellan institutioner. Nordiska museet ingår i ett projekt med nordiska lantbruksmuseer där museerna kompletterar sina egna utställningar med att visa de övriga projektdeltagarnas utställningar på webben.

Nackdelar med att använda nätet är rädsla för att visa upp stöldbegärliga samlingar från mindre museer som inte alla gånger har möjlighet till det skydd som krävs; här vänds tillgängligheten till något negativt. Det är också viktigt att man har någon som ansvarar för webbsidornas underhåll och uppdatering, en sida som inte känns aktuell fungerar som negativ reklam och det kan ta lång tid att arbeta upp ett sargat ”webbförtroende”.

Webbens möjlighet att snabbt sprida information och material ställer till det rent etiskt, det är viktigt att den som bidrar med material också godkänner att det läggs ut på nätet. I gåvobrev kan man lägga till en rad om godkännande för denna typ av spridning, äldre inlämnat material går inte att lägga ut om man inte lyckas få kontakt och ett godkännande av givaren.

Att göra insamlingar via nätet är inte alltid så lätt som man kanske tänker sig. För att vara säker på att få in material bör man även ta personlig kontakt, hitta specifika målgrupper och även erbjuda intervjuer. Man bör tänka på att insamling via nätet är en av flera insamlingsmetoder där de olika tillvägagångssätten kan komplettera varandra. Samlar man in berättelser kan det vara bra om den som ska bidra kan få skriva på sitt modersmål (t.ex. i projektet att minnas migrationen). Man kan också ha pop-ups på hemsidan för att locka in meddelare.

Grupp 6, anteckningar förda av Birgitta Strandberg-Zerpe:

Gruppen valde att koncentrera diskussionen till frågor om etik, källkritik och bevarande av arkivmaterial. Vi konstaterade att museivärldens kunskaper om Internet generellt är bristfällig och att utvecklingen har accelererat i en allt snabbare takt. För att förstå de virtuella världar som uppstår och ständigt förändras måste vi själva gå med som deltagare.

I första frågan *Nätet som studie och insamlingsfält* diskuterades hur nätet som social arena skiljer sig från fysiska mötesplatser. Vi konstaterade att olika regler gäller på nätet och i ”real life”. Det är lätt och troligen vanligt att skapa sig en anonym och alternativ identitet som är ”bättre” än den verkliga. Det skapar ett källkritiskt problem för dem som arbetar med insamling av material från nätet. Människor kan på grund av anonymiteten å andra sidan vara mer uppriktiga och självutlämnande än i ett möte mellan informant och intervjuare och det kommer alltid att finnas områden där anonymitet är nödvändig, t.ex. kriminalitet och flyktingfrågor.

I frågan om *Nätet som verktyg i insamlingen* diskuterades hur museerna bäst kan använda sociala medier. De källkritiska problemen är i praktiken omöjliga att lösa. Vi har ingen möjlighet att kontrollera människors berättelser, ens utanför Internet. Det är deras version av sin historia och vi får helt enkelt välja att betrakta detta material som en egen genre, liknande frågelistan. Det kan användas som ett komplement, men kan inte ersätta ett ordinarie fältarbete där informant och intervjuare möts. Vid en vanlig intervju används oftast följdfrågor, vilket skapar en fördjupning som ett nätmaterial

aldrig kan ge. En deltagare varnade för ett specifikt problem, så kallade ”troll” på nätet. Människor som av olika skäl saboterar på olika debattforum genom stulna identiteter. Nätet kan användas när det är den bästa metoden, eller den enda metoden, men vi kanske bara når en viss grupp människor? En fråga som ställdes: Ska vi kunna använda nätet för forskningsmaterial när vi inte vet vilka som figurerar där och kan materialet godtas källkritiskt? Visst går det att använda, tyckte en gruppdeltagare. Man får bara utgå från de premisser som ges och skildra det som är karaktäristiskt för nätet, t.ex. en nätkonversation, bloggmaterial m.m.

På frågan om *Nätet som kommunikation och insamling*, diskuterades sista frågan om etiska överväganden när material läggs ut från undersökningar. En synpunkt var att anonymiteten oftast inte är en önskan från informanten. Det poängterades att den ansvarige utgivaren måste kontrollera materialet innan det läggs ut. Som varnande exempel nämndes Strindbergsmuseet som tvingades släcka sin hemsida när den missbrukats av nynazister.

Ullaredssåpan är ett exempel på ett etiskt problem och bristfällig hantering från TV-bolaget när deltagarna först gav ett medgivande, men ångrade sig när de fick reaktioner från omgivningen. Vi museitjänstemän måste ha en professionell inställning till våra informanter och visa gott omdöme när vi publicerar material.

På frågan om *Bevarande* slutligen, redovisades samma ståndpunkt från flera museer. Allt ska skrivas ut på papper och arkiveras parallellt med det digitala arkivet som mer är till för brukande. För arkivering gäller de gamla metoderna. Brister i lagringsmetoder för digitala material, kostnad för uppdatering och konverteringar och avsaknad av riktlinjer skapar osäkerhet inför framtiden. Vi behöver en lagstiftning med centrala riktlinjer för digital arkivering.